
INTRODUCCIÓ

El coneixement històric es buida de sentit com més va més i es relega al repertori d'arguments perifèrics, desplaçats i reduïts a la condició de restes arqueològiques inexpressives. Sempre hi ha hagut una certa propensió a balafiar l'experiència històrica. Però ara, en la societat dels múltiples intercanvis i la globalització, les lliçons del passat són més aviat una rèmora inútil i s'han despulat de l'escàs valor pràctic que podien conservar. La constatació s'ha repetit a bastament, però tendeix a oblidar-se amb facilitat. En un món hipertrofiat per l'excés d'informació, sabem més dels nostres avantpassats del que hom coneixia en cap època anterior, però aquesta superabundància de dades ha esdevingut, paradoxalment opaca: el passat a penes s'incardina en la trama vital de cada dia, és un territori més i més estrany.

La història de les llengües no podia quedar al marge d'aquest biaix que han pres les disciplines històriques. Ha perdut la major part del valor amb què en algun moment va cotitzar a la borsa de les humanitats. Aquesta, al seu torn, sembla amenaçada de clausura per l'hegemonia aclaparadora del mercat tecnològic. I ja sabem que les telecomunicacions no tenen densitat històrica: funcionen en *temps real*, ignorants del passat, focalitzades en un punt de fuga on *memòria* no vol dir experiència creadora, sinó capacitat d'emmagatzemament per al consum efímer d'informació, icònica o auditiva. De la mateixa manera que les decisions polítiques no se solen prendre a la llum de les ensenyances dels historiadors, l'organització social de la comunicació lingüística tampoc no sol recórrer a l'arbitratge dels lingüistes diacrònics quant a la regulació dels usos, la fixació de les formes o la conformació de les actituds ideològiques. L'evolució global d'un idioma es confia al lliure joc del mercat i busca unes altres formes de legitimació social que les pròpiament històriques.

Baixem encara un esglaó i referim-nos directament a casa nostra, al lloc que sembla ocupar-hi l'estudi de la història del català. La fragmentació i heterogeneïtat de l'espai de comunicació en llengua catalana no permet òbviamment d'esbossar-hi un diagnòstic únic pel que fa al conjunt social. D'altra banda, hi graviten força ingredients contraposats, que van des de les tensions inherents a l'organització política de l'estat, fins als conflictes gremials interns a la comunitat científicoacadèmica. En tot cas, podríem distingir entre la situació de portes endins i la de portes enfora.

En la perspectiva dels discursos públics, l'interés per la història del català s'ha vist afectat per les precipitacions i incongruències amb què es verificà la superació parcial del franquisme. Ha quedat així diluït en el conjunt d'estereotips forjats sobre les raons de la nació catalana. I se l'ha fet servir, entre altres finalitats, com a argument venerable per a reivindicar una cohesió identitària, com a coartada explicativa per a la desvertebració del país o com a fonament simbòlic de tota mena de dualitats. S'ha comptat amb la història de la llengua sense mostrar-la, ni indagar-hi a fons: presentant-la com una dada certa, indiscutible, situada més enllà dels problemes interns d'homogeneïtzació formal i de dispersió en el temps i l'espai. Podríem dir que la llengua ha estat el fonament històric d'una reivindicació emergent, un fonament la historicitat del qual, tanmateix, no convenia desentranyar.

En el vessant de la política científica i la jerarquització dels sabers, la història de la llengua catalana, que potser seria convenient d'adjectivar amb l'afegit «social», tot i la redundència implícita, és una disciplina minoritària, practicada per unes poques dotzenes d'investigadors, mancats del predicament i el suport logístic de què gaudeixen d'altres disciplines afins. Sense temor de carregar l'accent amb perfils apocalíptics, podem afirmar que en realitat es troba encara en curs de configurar-se com un espai de coneixement del tot sòlid i ben fonamentat. En l'horitzó de les transformacions profundes que sacsegen la comunitat catalanoparlant, sociopolítiques i demogràfiques unes, culturals i tecnològiques d'altres, aquest domini especialitzat sembla una seqüela residual del mateix passat que alguns voldrien en vies d'extinció. *Eppur si muove!*

En efecte, la història social del català sembla un vaixell que hagués de substituir o tornar a acoblar totes les seues peces sense deixar, però, de navegar, amb força desigual i voluntat ferma, per aigües de vegades procel·loses, encalmades d'altres, cap a ports diversos i allunyats. Com en tota travessia, hi trobarem emocions diverses: moments intensos, arriscats fins i tot, al costat de moltes singladures rutinàries. Al capdavant, el que compta és el viatge en si, l'aventura del coneixement i la descoberta intel·lectual, que necessita tant dels detalls com de la capacitat d'interrogar-los.

Aquest número de *Caplletra* és una bona mostra de la vitalitat que, contra tot pronòstic, demostra la recerca en la història social de la llengua catalana. Es tracta d'un recull de tretze estudis. La major part dels articles es van presentar en el *III Simposi de Filologia Valenciana*, que, sota l'epígraf genèric *Història de la llengua: problemes i mètodes*, i en honor de l'eminent Joseph Gulsoy, es va celebrar a la Facultat de

Filologia de la Universitat de València el novembre de 1998. Els altres són fruit d'investigacions en camps fins ara poc explorats o més debatuts dins la comunitat científica. En conjunt són treballs que, com hem dit suara, exemplifiquen la complementarietat necessària entre la recerca positiva i la problematització de les dades: ambdues s'exigixen mútuament per tal d'arribar a la síntesi, sense la qual no hi ha progrés cognoscitiu.

Tot i la relativa heterogeneïtat, hem agrupat les aportacions en tres blocs temàtics. El primer agrupa aquelles que, directament o indirecta, plantegen qüestions de mètode, referides bé a un període de la disciplina, bé a un aspecte que s'hi ha revelat particularment polèmic. Així, Jordi Ginebra presenta un seguit de reflexions molt lúcides sobre les condicions, els continguts i la metodologia de la història social del català; reflexions que, tot i referir-se als segles XIX i XX, ultrapassen els límits temporals. Mila Segarra fa un balanç dels estudis sobre la història de la codificació i l'estandardització al llarg del segle XX, tema central de la història contemporània de la llengua catalana. Josep Moran reflexiona sobre el pes que el substrat i el superstrat han tingut en l'estudi de la formació i evolució de la llengua catalana. Germà Colón, per la seua banda, retorna al debat sobre l'origen de l'apitxat valencià, tot aportant nous testimonis documentals dels segles XV i XVI. Dins de l'interés creixent que experimenta la lingüística històrica envers la llengua no literària i els registres menys formals, Joan Anton Rabella se centra en l'anàlisi de les correccions dels manuscrits processals, aspecte que involucra per igual la recerca lingüística i el mètode filològic. I Albert Rossich tanca aquest primer bloc amb un revelador estudi sobre l'evolució del nom de les lletres de l'alfabet.

Integren el segon bloc quatre estudis sobre aspectes lexicoestilístics en la llengua dels segles XV i XVI. Maria Rosa Fort indaga en la riquesa del lèxic juridicoadministratiu i agrícola a partir d'un llibre d'actes de la vila de Fraga entre 1477 i 1504. Dolors Farreny dóna a conèixer els resultats provisionals d'una recerca lèxica efectuada sobre una col·lecció de set processos criminals, datats entre 1482 i 1598, i conservats a l'Arxiu Municipal de la Paeria de Lleida. I sobre l'actuació dels editors en el primer mig segle de funcionament de la impremta, un aspecte poc estudiat en la historiografia de la llengua moderna, coincideixen els treballs d'Antoni Ferrando, que examina el sentit de les correccions lingüístiques operades en un ventall ampli d'edicions i reedicions del període, i August Rafanell i Pep Valsalobre, els quals estudien el canvi de mentalitat lingüística que conduí a «adaptar» al valencià l'*Spill de la vida religiosa* (1529), publicat abans a Barcelona (1515).

El bloc tercer, que tanca el recull, reuneix tres estudis sobre l'evolució de les formes, les normes d'ús i la consciència lingüística entre els segles XVII i XIX. Joaquim Martí Mestre descriu els trets morfosintàctics més rellevants de les varietats valencianes d'aquest període, mirant de relacionar-los amb les prescripcions de la normativa contemporània i amb l'estat de la llengua viva. Rolf Kailuweit proposa una descripció del

---

model d'arquitectura lingüística de les terres catalanes entre el segle XVIII i el XIX, a partir del parell conceptual genolècte o llengua transmesa/gramolècte o llengua apresada referencial. Finalment, Francesc Bernat Baltrons edita i comenta críticament dos documents inèdits en què Manuel Milà, servint-se d'informadors diversos, descrivia alguns trets dels parlars catalans d'Alacant, traçava la frontera meridional amb el castellà i apuntava alguns aspectes de la seua vitalitat sociolingüística.

Tot plegat es tracta d'un conjunt ben suggerent, que ens descobreix el gust per la dissecció minuciosa i també per la reflexió i l'autocrítica. Eines indestriables, com hem dit, d'una disciplina oberta a la recomposició. Amb elles intentem avançar en la construcció d'una memòria de la llengua catalana que ens serveixi per a fixar, en el present efímer, els vestigis lingüístics d'un passat aparentment inefable.

MIQUEL NICOLÁS
Universitat de València